

De Zeeuwse volkstuin als natuurrreservaat

Biodiversiteit in Zeeuwse volkstuinen

Je hoort de laatste tijd veel over ‘biodiversiteit’ en met goede reden. Een veelheid aan inheemse soorten en leefgebieden is onmisbaar voor een gezonde en evenwichtige natuur. Hoewel we planten- en diersoorten lang niet altijd goed zien of herkennen, spelen ze stuk voor stuk een belangrijke rol. En veel soorten kunnen best een flinke steun in de rug gebruiken.

Dat een volkstuin ons veel te bieden heeft weten we. Maar het zijn potentieel ook nog eens ideale leefgebiedjes voor allerlei flora en fauna. Op een klein oppervlak barst het er van de micro-omgevingen waar uiteenlopende planten- en diersoorten kunnen gedijen. Een soort natuurreervaten in het klein. Samen vormen alle Zeeuwse volkstuinen nog best een flinke oppervlakte!

Met simpele ingrepen en alternatieven kunnen volkstuinders het verschil maken en de Zeeuwse biodiversiteit een handje helpen. In deze folder vind je meer informatie over een aantal kwetsbare soorten die zich thuis voelen in de Zeeuwse volkstuinen en praktische handvatten om hier als tuinder mee aan de slag te gaan.

Doelsoorten

In dit boekje wordt een aantal soorten uitgelicht die graag in Zeeuwse volkstuinen vertoeven. Daarnaast hebben ze nog iets gemeen: ze staan allemaal op de Rode Lijst van bedreigde soorten. Hieronder lees je meer over deze soorten en wat je als tuinder kunt doen om ze te helpen. De genoemde maatregelen hebben een breed effect: ook andere soorten zijn ermee geholpen. Ga ermee aan de slag!

Huis- en ringmussen

(*Passer domesticus en montanus*)

Huis- en ringmussen eten (onkruid)zaad en in de zomer ook kleine insecten. Hierdoor helpen ze voorkomen dat sommige soorten gaan woekeren. Zeker huismussen gaan niet veel verder dan enkele honderden meters van hun nest/woonplaats. Wanneer er gezorgd wordt voor goede nestgelegenheden (nestkasten, onder dakpannen van schuurtjes, in stapels stenen, holtes in bomen ed.) helpen mussen de verspreiding van onkruidzaad tegen te gaan.

Koninginnenpage

(*Papilio machaon*)

De zeldzame koninginnenpage is niet alleen een prachtige vlinder, ook de rups is door zijn kleuren een fraaie verschijning. De koninginnenpage is een trekvlinder: ze kan onverwachts komen en gaan. De vlinders vliegen ongeveer van maart tot oktober en meestal zijn er twee generaties per jaar. De koninginnenpage legt haar eieren op planten uit de schermbloemenfamilie en dan het liefst op soorten met een penwortel. Daar horen wortels (peen) dus ook bij. Juist in moestuinen kan deze soort heel makkelijk geholpen worden: bescherm eventueel met een netje (een deel van) je wortels en plant andere geschikte waardplanten als “afleider”. Denk hierbij aan dille, venkel, anijs, karwij,

peterselie of pastinaak. Op een onbewerkt strookje/hoekje kunnen zich trouwens ook spontaan verwilderde peterselie en selderij of wilde peen vestigen. De afbeeldingen tonen een jonge rups (zwart), volgroeide rups (lichtgroen) en de volwassen vlinder.

Kamillevlinder

(*Cucullia chamomillae*)

De naam zegt het al: de kamillevlinder komt alleen voor op plekken waar kamille groeit. De rupsen eten niets anders. Dit is ook gelijk één van de redenen dat veel mensen de soort niet kennen: niet alle soorten kamille komen nog even veel voor. Kamille, evenals veel andere planten die inheemse bestuivers graag zien, groeit op licht verstoorde grond. Grote kans dus dat je ze op een (tijdelijk) onbewerkt stukje tuin ziet verschijnen. Let daarbij vooral op inheemse varianten die het moeilijker hebben, zoals *stinkende* of *valse* kamille (te herkennen aan de afwijkende geur). Het speciaal kweken van kamille is ook een optie. Je kunt er kamillethee van maken en de aanwezigheid van kamille bij kool en uien heeft een positief effect op deze gewassen. We noemen het dan een metgezelplant. De andere reden dat je de kamillevlinder niet vaak ziet is dat het een nachtvlinder is. Ga dus in de eerste plaats op zoek naar de rups, in de periode mei-juli. Deze is lichtgroen en heeft een v-vormig patroon op de rug. Maar ook naar de rups zul je goed moeten zoeken. Hij is een meester in het verstoppen en valt niet op tussen de bloemen en bladeren.

Tuinhommel

(*Bombus hortorum*)

Hommels zijn in feite wilde bijen. In Nederland kennen we 29 soorten, waarvan er 17 op de Rode Lijst staan. Anders dan de meeste wilde bijensoorten, en net als de honingbij, hebben de meeste hommels een sociale levenswijze. Ze kunnen bij lagere temperaturen vliegen dan andere bijensoorten. Een graag geziene gast voor een moestuin met fruit- of zaadproductie is de vredelievende tuinhommel,

die vliegt van maart tot september. Vanwege hun uitzonderlijk lange tong kunnen ze ook bij de moeilijk bereikbare nectar komen. Zo staan ze er om bekend met name nectar en stuifmeel te verzamelen van bonen, maar ze bezoeken in werkelijkheid een brede variatie aan planten.

De tuinhommel kraakt graag leegstaande nesten van o.a. vogels en muizen, zowel boven als onder de grond.

Ruim dus niet alles op maar geef de hommels gelegenheid een nest te bouwen.

Tuinhommels hebben soms twee generaties per jaar. Denk dus niet in mei al dat het geen nut meer heeft de holtes te laten zitten. Tuinhommels zijn moeilijk te onderscheiden van de meer algemene aardhommel. Beide zijn grote hommels met een gele band op het achterlijf. Voor de speurders: de tuinhommel heeft twee gele banden op het borststuk en de aardhommel maar één.

Blauwe metselbij

(*Osmia caerulescens*)

Een andere goede bestuiver is de blauwe metselbij, die vliegt van april tot augustus. Ze dragen het stuifmeel op hun buik. Ze vliegen op allerlei soorten drachtplanten, bijvoorbeeld verschillende soorten klaver en dovenetel. Laat deze soorten dus vooral staan; ze zijn ook erg interessant voor andere bestuivers. Wanneer je ook nog zorgt voor wat nestgelegenheden (holle ruimtes met een ingang van ca. 5 mm, bijv. afgebroken riet, dood hout met kevergangen of natuurlijk een insectenhotel) en wat "pleistermateriaal" (het vrouwtje gebruikt het liefst fijngekauwd blad van planten uit de kaasjeskruidfamilie) wordt de kans alleen maar groter dat de blauwe metselbij zich laat zien. Blauwe metselbijen leggen tot wel zeven eieren per nestgang.

Lookmaskerbij

(*Hylaeus punctulatus*)

Maskerbijen zijn kleine, glimmend zwarte bijtjes. Ze hebben geen haren om stuifmeel mee te verzamelen, zoals de meeste bijen dat wel hebben, maar hebben daar een speciaal inwendig keelzakje voor. De naam is geïnspireerd door het gele "masker" tussen de ogen van het mannetje, waaraan ze gemakkelijk te herkennen zijn. Zoals de naam lookmaskerbij al zegt, vliegen de vrouwtjes voornamelijk op planten uit de lookfamilie (*Allium*), zoals prei, ui, bieslook en knoflook. Laat daarom eens wat look een winter staan. In het voorjaar zullen ze een stengel en bloem ontwikkelen. Dit is niet alleen een mooi om te zien, maar ook de bijen hebben er baat bij. Bovendien kweek je hiermee nieuwe zaden die je opnieuw kunt inzaaien. Wilde inheemse *Allium*-soorten, zoals das-, slangen- of moeslook, voldoen uiteraard ook prima en houden van vergeten, wat vochtiger hoekjes in de tuin. Ook de lookmaskerbij nestelt graag in gangen, dus houd je bijenhotel in de gaten.

Egel

(*Erinaceus europaeus*)

Van oudsher is de egel een echte moestuinbewoner. Waarom? Een egel is de beste slakkenbestrijder die er is. Wel is het zo dat een egel enkele eisen stelt aan zijn verblijf. De belangrijkste is dekking. De egel is een nachtdier en verschuilt zich overdag graag. Ook doet hij een winterslaap. Wanneer er gezorgd wordt voor hoekjes waar een egel zich kan verschuilen en niet het hele complex kaal gehouden wordt, is de kans groot dat de egel vanzelf langskomt.

Kleine wolfsmelk

(*Euphorbia exigua*)

Naast groenten en sierplanten biedt een moestuin ook allerlei mogelijkheden voor inheemse wilde planten. Veel van deze soorten hebben zich in de loop van vele eeuwen perfect aangepast aan ons traditionele boerenlandschap, dat lang niet zo strak georganiseerd was als tegenwoordig en dat als het ware een mozaïek aan leefgebiedjes vormde. En het is juist die veelheid aan habitats waar moestuinen een beetje ruimte voor kunnen bieden.

Dat hoeft helemaal niet te betekenen dat de tuin "verrommelt" en er zijn ook geen drastische maatregelen voor nodig. Gun onze inheemse flora en fauna gewoon een klein beetje (leef)ruimte, desnoods tijdelijk. Laat eens een strook onbewerkt of onbezaaid en kijk wat er in de loop van de seizoenen zoal zijn intrek neemt. "Vuulte" als label voor planten die niet in ons beplantingsplan horen is eigenlijk niet meer zo bruikbaar als we het "nut" van een plant in een breder verband gaan zien.

De 'kleine wolfsmelk' staat hier symbool voor de vele soorten planten die het moeilijk hebben in Zeeland en daarbuiten. Als pioniersoort en cultuurvolger kwam deze plant 100 jaar geleden nog heel algemeen voor op landbouwgrond door heel Zeeland; tegenwoordig is zij bijna verdwenen. Laat ieder jaar eens een zonnig hoekje vrij na het schoffelen. Wie weet krijgt de kleine wolfsmelk, of zijn minstens zo zeldzame kornuiten de eironde leeuwenbek en gladde ereprijs, wel een voetje aan de grond in jouw tuin. En dat zou een mooi begin zijn, toch?

Meer tips om de biodiversiteit in je tuin te vergroten

Laat overschot staan

Het overschot aan groente en kruiden belandt vaak op de composthoop. Oogst alleen wat gebruikt kan worden en laat eens wat in de moestuin achter. Zodra groenten als uien- en koolsoorten gaan bloeien en in het zaad schieten bieden ze voedsel voor allerlei insecten en vogels. Bovendien zijn het sierlijke toevoegingen aan je tuin.

Doe je bodem een plezier

Compost, mulch en groenbemesters verrijken de bodem en zorgen voor een vruchtbare, weerbare en goed doorlaatbare moestuin. Werk toe naar een gezonde tuin, niet alleen naar de oogst van het lopende seizoen. Op termijn gaat je tuin steeds beter presteren.

Chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmest verstoren het natuurlijk evenwicht. Ze kunnen een negatieve invloed hebben op populaties van o.a. insecten en op het bodemleven in het algemeen. Met een simpele schoffel werk je net zo snel en veel goedkoper dan met een rugspuit.

Stimuleer (inheemse) bloemen- en kruidensoorten

Bloemen en bloemrijke kruiden tussen je groenten en fruit ondersteunen insecten als vlinders, zweefvliegen, lieveheersbeestjes en bijen. Dit stimuleert ook de bestuiving van je gewassen en beschermt ze tegen plagen. Vooral bijen bestuiven ook de bloemen van groente en fruit, wat de opbrengst verhoogt. Zweefvliegen leggen eitjes op plekken waar luizen zitten, die als voedsel dienen voor hun larven. Ook lieveheersbeestjes en hun larven eten luizen. Biologische bestrijding, dus.

Inheemse bloemen- en kruidensoorten bieden daarbij meerwaarde voor inheemse volkstuinbewoners: flora en fauna van hier zijn perfect op elkaar afgestemd en op allerlei complexe manieren van elkaar afhankelijk. Tegenwoordig is soortecht inheems zaad- en plantgoed bij meerdere kwekerijen gemakkelijk online te bestellen.

Laat klimop groeien

Klimop die een beetje de ruimte krijgt om te groeien is een biotoop op zich. Het biedt uitstekende broedmogelijkheden voor zangvogels en is belangrijk als voedselbron in het late najaar doordat de struik bloeit op een moment dat er bijna geen andere soorten meer bloeien.

Plaats een insectenhotel

In een insectenhotel kunnen een flink aantal verschillende soorten nestelen. Vooral wilde bijen zijn ermee geholpen. Belangrijk is de constructie en plaatsing van het hotel. Op een droge en windluwe plek, goed in de zon. Gebruik natuurlijke materialen voor de opvulling, zoals houtblokjes met gaatjes, bamboe, bosjes riet en dergelijke.

Installeer een groen dak

Heb je een schuurtje in je tuin? Een groen dak vormt een mooi leefgebied voor planten, mossen, korstmossen en insecten. Bovendien buffert het water, biedt het in zomer koelte en in de winter warmte. Ook hier is meer mogelijk voor inheemse biodiversiteit dan je zou denken.

Creëer rommelhoekjes

Nogmaals, je tuin hoeft niet te "verrommelen". Een ongebruikte hoop stenen of dakpannen, of een stapelmuurtje, vormt al een goede habitat voor (korst)mosses, muurplanten, amfibieën en lieveheersbeestjes.

Loopkevers verschuilen zich graag in een hoop zand of aarde en beschermen je kiemen tegen plagen. Laat zo een hoop dus gerust liggen, als deze niet in de weg ligt. Bij overvloedige regen weten de kevers precies waar ze kunnen schuilen. Zodra er zaden ontkiemen zijn de kevers al in de tuin aanwezig en kunnen ze direct aan de slag.

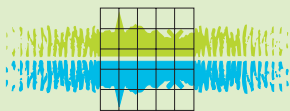
Samenwerking SLZ en VELT

Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ) inventariseert de verschillende plant- en diersoorten die thuishoren in het Zeeuwse cultuurlandschap en neemt waar mogelijk passende maatregelen om kwetsbare soorten te ondersteunen. In samenwerking met VeltZE (Vereniging voor Ecologisch Leven, Koken en Tuinieren, afdeling Zeeuwse Eilanden) is in 2021 een project gestart om de biodiversiteit op een aantal Zeeuwse volkstuinen (en de bewustwording daarover) te vergroten. Dit project wordt mede mogelijk gemaakt door de Provincie Zeeland en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Tekst: Stichting Landschapsbeheer Zeeland en Velt Zeeuwse Eilanden

Foto's: Stichting Landschapsbeheer Zeeland, behalve omslagfoto en foto compost (Velt) en foto volgroeide rups Koninginnenpage (Nettie Wilderom).

Ontwerp/druk: Drukkerij Zoeteweyj Yerseke, 2021

Stichting Landschapsbeheer Zeeland

Meer weten/leren over ecologisch tuinieren?

Ga naar veltzeeuwseeilanden.nl

Meer weten over tuinieren voor biodiversiteit?

Ga naar landschapsbeheerzeeland.nl of neem contact met ons op via info@landschapsbeheerzeeland.nl